

De dominantie van het rationeel belang

Britse oorlogsverklaringen tussen 1648 en 1763

K.C.J. de Ruijter - #3652262

k.c.j.deruijter@studentsuu.nl

Docenten: Dr. David Onnekink
Prof. Renger de Bruin

Scriptie OSIII – Wereldoorlog 0.1.

Cursuscode GE3VD12001

9.968 woorden (excl. voetnoten)

Inhoudsopgave

Inleiding		3
1) Achtergrond	Europa in evenwicht	6
	Engeland in de zeventiende en achttiende eeuw	12
2) Oorlogsverklaringen	Derde Engelse Zeeoorlog (1672-1674)	15
	Negenjarige Oorlog (1688-1697)	16
	Spaanse Successieoorlog (1702-1714)	18
	Oorlog van de Quadruple Alliantie (1718-1720)	21
	Zevenjarige Oorlog (1756-1763)	23
3) De oorlogsverklaringen naast elkaar		25
Conclusie		31

De dominantie van het rationeel belang: Britse oorlogsverklaringen tussen 1648 en 1763

Waarom voert men oorlog, en waarom deed men dat in het verleden? Voor de Westerse geschiedenis hebben we een vrij coherent beeld, met een logische periodisering van de oudheid tot aan nu. Volgens die standaardopvatting was er in de zeventiende en achttiende eeuw een periode van meer dan honderd jaar, waarin men “beschaafd” oorlog voerde. In de voorgaande periode namen gewelddadigheid en leed absurde proporties aan in een reeks religieus geïnspireerde oorlogen. In de periode erna werd oorlog door sterk georganiseerde natiestaten op een industriële schaal gevoerd. Maar in de beschaafde, beperkte periode, zou Europa het toneel zijn geweest van hoge heren die elkaar in balans hielden. Oorlog werd gevoerd om rationele staatsbelangen en als één vorst te ambitieus werd, dan zou de rest hem terug op zijn plek zetten. Dit systeem hield stand totdat revolutionaire legers zoveel mensen op de been brachten dat de beperkte, beschaafde oorlog geen reële optie meer was.

Het doel van dit paper is om dat beeld tegen het licht te houden. Als er werkelijk zo'n systeem was, dan zou men zich daar bewust van moeten zijn geweest. Dat bewustzijn zou dan terug te vinden zijn in primaire bronnen. In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van een aantal Engelse oorlogsverklaringen uit de periode 1648-1763. Een andere optie zou zijn om oorlogsverklaringen van verschillende staten met elkaar te vergelijken, maar ik heb er voor gekozen om me te richten op één staat zodat het ook mogelijk is om veranderingen in de loop der tijd waar te kunnen nemen.

Primaire bronnen zijn nooit geheel onproblematisch. Aan de hand van een specifieke oorlogsverklaring kan niet met zekerheid gezegd worden waarom een vorst nou juist die oorlog in ging. Toch zijn oorlogsverklaringen wel nuttig voor dit onderzoek. Een oorlogsverklaring is namelijk naast een bekendmaking ook een verantwoording. Degene die hem schrijft zet uiteen waarom hij oorlog gaat voeren. De argumenten die hij aanvoert hoeven geen werkelijke motieven te verraden, maar moeten in de tijd en plaats wel acceptabel zijn.

Een voorbeeld is de inval in Irak van 2003. Het voorkomen van de proliferatie van massavernietigingswapens was voor veel mensen een geldige reden om oorlog te voeren. De massavernietigingswapens zijn nooit gevonden. Er is veel controverse rondom de inlichtingen en aannames op basis waarvan men opereerde, en twijfel over de “werkelijke reden” voor de Irakoerlog. Dat alles doet niets af aan het feit dat we leven in een tijdperk waarin men een

oorlog kan rechtvaardigen door te beweren dat men de proliferatie van massavernietigingswapens wil voorkomen.

Met dit paper wil ik dus te weten komen met welke argumenten de Engelse vorsten in de periode 1648-1763 het voeren van oorlogen rechtvaardigden en of deze argumenten passen in het beeld van de “gentleman’s war”. De gegeven argumenten moesten wel de toets der kritiek van tijdgenoten kunnen doorstaan. Ze vertellen dus hoe men dacht over het voeren van oorlog en het statensysteem. Voor dit onderzoek worden 5 oorlogsverklaringen gebruikt.

Misschien zijn ook andere zaken op te maken uit deze oorlogsverklaringen. Als ze ons iets vertellen over de rol van de vorst, of als er een bepaalde ontwikkeling is in de stijl waarin ze geschreven zijn, zou de ontwikkeling van de staat terug te zien zijn in oorlogsverklaringen. Hieraan wordt dus ook aandacht besteed.

Om inzicht te krijgen in de rechtvaardiging van oorlog in de zeventiende en achttiende eeuw zal eerst een indruk van de periode gegeven moeten worden. Dit zal gebeuren door in te gaan op het beeld van het verloop van de periode 1648-1763 als een tijd van “gentleman’s wars”. Om de positie van Engeland in het bijzonder beter te kunnen plaatsen, wordt een kort overzicht gegeven van de troonopvolging in Engeland. Daarna komen de oorlogsverklaringen zelf aan bod.

Om iets te kunnen zeggen over eventuele ontwikkelingen in de loop van de tijd zal gelet worden op de argumenten die men geeft om de oorlog te verklaren, de positie van de koning, en de stijl waarin het stuk geschreven is. Van elke in het onderzoek meegenomen oorlogsverklaring wordt een afzonderlijke indruk gegeven. Ten slotte worden ze vergeleken.

Een aantal gebruikte termen vragen om een korte toelichting, om onduidelijkheden te voorkomen.

- Duitse keizer/Oostenrijk: Het hoofd van de Habsburg-dynastie bezat gebieden binnen en buiten het zogeheten Heilige Roomse Rijk, waar hij als keizer van aan het hoofd stond. Dit rijk lag in Centraal-Europa en Noord-Italië. Oostenrijk, een aartshertogdom, vormt het kerngebied van de Habsburgs. Termen als (Duitse) keizer, het Duitse Rijk, het Heilige Roomse Rijk, Oostenrijk of simpelweg het Rijk worden allemaal gebruikt. Het gaat dus in alle

gevallen om (het land van) de Oostenrijkse tak van de Habsburgs, die de keizerstitel dragen. De Spanje is tot 1700 in handen van een andere tak van dezelfde familie.

- De Republiek: Het merendeel van wat nu Nederland is vormde de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Ik gebruik hiervoor simpelweg de Republiek.

- Engeland/Groot-Brittannië: Technisch gezien zijn deze niet hetzelfde. Het Koninkrijk Engeland en Koninkrijk Schotland gaan in 1707 samen en vormen vanaf dan het Koninkrijk Groot-Brittannië. Waar mogelijk probeer ik de juiste benaming te gebruiken, maar het is onnodig en storend om bijvoorbeeld iedere keer als wordt gesproken over een langere periode te praten over de “Engelsen, later Britten”. Dan verwijs ik naar één van beide.

Achtergrond: Europa in evenwicht

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van oorlog in de vroegmoderne tijd. Het gegeven beeld is grotendeels een gevestigd beeld zoals dat staat in handboeken. Hier gebruikt zijn twee hoofdstukken uit een handboek militaire geschiedenis, *The Cambridge Illustrated History of Warfare*, geredigeerd door Geoffrey Parker.¹ De hoofdstukken zijn geschreven door Parker zelf en door John Lynn. Het beeld van Parker houdt in dat oorlog vanaf de Vrede van Westfalen (1648) ruim een eeuw lang gevoerd wordt om rationele staatsbelangen te verdedigen. Oorlog zou dus beperkt zijn geweest in doel, omvang en mate van geweld.

In de late middeleeuwen was oorlog een kwestie van dynastiek conflict geweest. In de loop van de zestiende eeuw werden echter steeds vaker oorlogen gevoerd die we niet al zodanig zien. Gebieden werden simpelweg ingenomen omdat de vorst ermee weg kon komen, zonder zelfs maar de schijn op te houden dat hij iets ontzegd was waar hij recht op had.² Naast simpelweg het vergaren van land was er een sterkere drijfveer in opkomst: religie. Na de reformatie werd een reeks religieuze oorlogen uitgevochten tussen katholieken en protestanten. De Habsburgse Duitse keizers en koningen van Spanje kenden zich de taak toe de katholieke vorm van het geloof te verdedigen en waar mogelijk het protestantisme terug te dringen. De protestantse factie was allesbehalve uniform en kende in wisselende samenstelling onder andere Engeland, de Republiek der Nederlanden, Zweden en Lutherse Duitse vorsten. Europa raakte verwickeld in een web van allianties en religie werd de dominante factor in de internationale betrekkingen.³

Het vereenzelvigen van religieuze overtuiging en internationale politiek mondde uit in de Dertigjarige Oorlog, die aanving met de Defenestratie van Praag in 1618. In 1648 eindigde de oorlog met de Vrede van Westfalen. Het was onmogelijk gebleken de uniformiteit van het Europese christendom te bewaren. De Duitse vorsten, voor een aanzienlijk deel protestants, werden hiermee de facto zelfstandig.⁴ Zelfs Jeremy Black, die in het boek *A History of*

---

¹ Geoffrey Parker (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge University Press 2012).

² Geoffrey Parker, 'Dynastic War 1494-1660', in: Geoffrey Parker (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge University Press 2012) 146-163, 160.

³ Parker, 'Dynastic War 1494-1660', 160-162.

⁴ Chris Cook en Philip Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe, 1453-1763* (Taylor and Francis 2006) 132.

Diplomacy beweert dat het belang van de Dertigjarige Oorlog en de Vrede van Westfalen door historici enorm overschat is, ziet in het vredesverdrag een keerpunt in deze opzichten.⁵

In de Dertigjarige Oorlog werd buiten de strijd om op grote schaal geplunderd en religieus gezuiverd. Door geweld en ondervoeding lieten enorme aantallen mensen het leven en de materiële verwoesting was al niet minder. De ontwrichting van grote delen van Europa leidde tot een gemeenschappelijk bewustzijn. Van hoog tot laag in de samenleving werd een verlangen dominant om oorlogen te voeren op rationele gronden en om het geweld beheersbaar te houden. In de realisering hiervan zien we de opkomende staat.⁶

Waar het voorheen vooral legers van huurlingen waren waarmee oorlogen werden uitgevochten, ging de staat nu meer belastingen gebruiken om grotere staande legers te onderhouden. Hiermee veranderde de manier waarop oorlog gevoerd werd veranderde niet radicaal, maar oorlogen die werden gevoerd om seculiere redenen van rationeel eigenbelang, waarin de staat meer controle kon uitoefenen en mensen verantwoordelijk kon houden, waren minder waarschijnlijk om te ontaarden in de meedogenloze gradaties van geweld van de Dertigjarige Oorlog. De ontwikkeling naar oorlogen van grote allianties zette wel door met het uitbouwen van de staat als efficiënte en stabiele bestuursvorm.⁷

In het verhaal van Parker is de militaire praktijk tijdens de Dertigjarige Oorlog dus van groot belang voor de internationale betrekkingen na 1648. Ze zou ervoor hebben gezorgd dat religie plaatsmaakte voor seculier rationalisme.

De periode tot 1763, het jaar waarin de Zevenjarige Oorlog werd beëindigd, kan volgens Lynn worden gezien als “a historical theatre for the ambitions of powerful statesmen who both refashioned their military instruments and wielded them in a series of wars for glory and empire”.⁸ De reden voor oorlog wordt dus niet gezocht in religie. Vorsten en hun statelijke apparaten voerden oorlog om persoonlijke glorie te behalen en om aan macht te winnen, of om uit zelfbehoud de macht van een ander in te dammen.

---

⁵ Jeremy Black, *A History of Diplomacy* (Reaktion Books 2010) 63-64.

⁶ Parker, ‘Dynastic War 1494-1660’, 162-163.

⁷ *Ibidem*, 163-164.

⁸ John Lynn, ‘States in Conflict 1661-1763’, in: Geoffrey Parker (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Warfare*, (Cambridge University Press 2012) 164-185, 164.

De allianties uit de periode na 1648 werden dan ook minder gesloten op confessionele basis. Staten die hun eigen belangen verdedigden zorgden ervoor dat allianties gevormd werden tegen wat werden gezien als potentiële hegemonen. In de Grote Noordse Oorlog (1700-1721) werd bijvoorbeeld de expansie van Zweden een halt toegeeroepen, door een alliantie van het eveneens Lutherse Denemarken, het Calvinistisch Brandenburg-Pruisen, het katholieke Polen en het orthodoxe Rusland.⁹

In West-Europa vreesde men in deze periode voor Franse dominantie. Nadat Lodewijk XIV in 1667 in de Spaanse Nederlanden terrein had gewonnen op de Habsburgs werd in 1668 de Triple Alliantie gesloten. Engeland, de Republiek en Zweden dwongen Frankrijk om vrede te sluiten met Spanje. Uit de oorlogen die hierop volgden stamt het beeld van een collectief van staten dat een zekere machtsbalans probeert te bewaren om veroveringszucht in te dammen. Na deze zogeheten Devolutieoorlog volgden namelijk 3 grote alliantieoorlogen om de Franse expansiezucht in te dammen, waarbij de samenstelling van de allianties sterk varieerde: de Hollandse Oorlog, de Negenjarige Oorlog en de Spaanse Successieoorlog.

In 1672 ving de Hollandse Oorlog aan toen Lodewijk XIV de Republiek binnenviel, met het doel vrij te zijn Spanje de zuidelijke helft van de Nederlanden afhandig te maken. Om de Republiek te isoleren had Frankrijk Karel II van Engeland betaald om de Engelse Zeeoorlogen te hervatten. De Duitse keizer en de koning van Spanje, beide Habsburgs, steunden gealarmeerd door de Franse agressie de Republiek. Nadat Engeland in 1674 al vrede had gesloten, werd de Hollandse Oorlog in 1678 beëindigd met de Vrede van Nijmegen, waarin Frankrijk een deel van haar veroverde gebieden mocht behouden.¹⁰

Lodewijk XIV zag in de Habsburgs de grootste bedreiging voor Frankrijk. Terwijl de keizer grote successen boekte in het oosten tegen het Osmaanse Rijk, vreesde Lodewijk voor pogingen om gebied op hem te heroveren. Om zijn aanwisten veilig te stellen nam hij het initiatief en viel hij het Rijnland binnen. Dit bleek het startschot voor de Negenjarige Oorlog (1688-1697). Rond Oostenrijk vormde zich een coalitie, de Liga van Augsburg, ook wel Grote Alliantie genoemd. Ze bestond verder uit de Republiek en Engeland, Spanje, Savoye en Brandenburg. Hoewel Lodewijk een enorm leger te velde kon brengen en weinig directe

---

⁹ Parker, 'Dynastic War 1494-1660', 163.

¹⁰ Lynn, 'States in Conflict 1661-1763', 168-169.

nederlagen leed, moest hij in 1697 uitgeput de Vrede van Rijswijk tekenen, waarbij hij veel veroverd gebied opgaf.¹¹

Lodewijk zou zijn laatste grote Europese oorlog voeren om de Spaanse troon. Koning Karel II (1661-1700) had van zijn geboorte af aan een zeer fragiele gezondheid gehad. Zowel de Franse Bourbons als de Oostenrijkse Habsburgs meenden een geldige claim op de Spaanse troon te hebben. De Franse koning en de Oostenrijkse keizer Jozef I waren tot een overeenstemming gekomen om het Spaanse Rijk op te delen, maar met de dood van Karel II bleek dat hij in zijn testament alle Spaanse bezittingen aan Lodewijks kleinzoon toekende. Op het aanvaarden van de Spaanse troon door de Bourbon-pretendent als Filips V volgde de Spaanse Successieoorlog (1702-1714). De keizer werd in deze oorlog gesteund door Engeland, de Republiek en Savoye. De bondgenoten waren er niet gerust op dat de Spaanse troon werkelijk onafhankelijk zou zijn van het machtige Frankrijk. Na een lange oorlog, waarin dan weer de ene, dan weer de andere partij de overhand leek te hebben, werd met de Vrede van Utrecht besloten dat de Spaanse troon in handen bleef van Filips V.¹² De Spaanse Nederlanden werden aan de keizer toegekend (en werden dus de “Oostenrijkse Nederlanden”). Hij kreeg ook de Spaanse gebieden in Italië. De Habsburgse pretendent voor de Spaanse troon was inmiddels als Karel VI keizer van het Duitse Rijk geworden. Gibraltar, tijdens de oorlog veroverd op Spanje, bleef in handen van de Britse koning (in 1707 werden Engeland en Schotland verenigd in het Koninkrijk Groot-Brittannië).

Een andere bepaling van de Vrede van Utrecht was dat een aantal nakomelingen van Lodewijk XIV hun rechten op de troon van Frankrijk op zouden geven, van wie Filips V de belangrijkste was. Toen Lodewijk XIV in 1715 overleed werd hij opgevolgd door zijn minderjarige achterkleinzoon, die op vijfjarige leeftijd koning werd als Lodewijk XV. Filips V was echter ambitieus en zag zichzelf als rechtmatige troonopvolger, mocht de jonge Lodewijk XV komen te overlijden. Ook was Filips erop gebrand om de aan de keizer verloren gebieden in Italië terug te winnen voor Spanje. In 1717 bezette een Spaans leger het eiland Sardinië. Hierop verenigde de keizer zich met Frankrijk, geleid door een regent uit de koninklijke familie, de Republiek en Groot-Brittannië in de Quadruple Alliantie.¹³ Spanje

---

¹¹ Lynn, ‘States in Conflict 1661-1763’, 174-175.

¹² *Ibidem*, 175-176.

¹³ Frederic J. Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe* (Palgrave Macmillan 2011) 120-121.

zelf werd binnengevallen en door de coalitie gedwongen terug te trekken uit Italië. De oorlog werd besloten met het Verdrag van Den Haag (1720).

Onder Lodewijk XIV had Frankrijk oorlog gevoerd om een bijzondere positie binnen Europa op te eisen, andere staten vormden grote coalities om deze pogingen te dwarsbomen. Volgens Lynn bleef met de dood van Lodewijk in 1715 een stelsel over van staten die zeer gecalculerd oorlog voerden, met beperkte middelen en om beperkte doelen. Oorlogen werden dan vooral gevoerd om de economische belangen van de staat te verdedigen. Dit leidde in West-Europa vooral tot rivaliteit tussen Frankrijk en Groot-Brittannië, die hun oorlogen vooral overzees uitvochten, in Centraal-Europa tussen het jonge Pruisen en Oostenrijk. De Pruisische staat, vanaf 1701 een koninkrijk, werd uitgebouwd in dienst van het relatief grote leger. Dit was nodig om de eenheid van de Duitse en Poolse bezittingen van de Hohenzollern-dynastie te beschermen, nadat ze in de Dertigjarige Oorlog het slagveld hadden gevormd voor de confrontatie tussen Zweden en het Duitse Rijk.¹⁴

Om dit leger te bekostigen veroverde Pruisen het rijke Silezië op Oostenrijk in de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). In 1740 overleed keizer Karel VI zonder mannelijke erfgenaam. Hij had zijn oudste dochter, Maria Theresa, als opvolger aangewezen. Verscheidene buurstaten erkenden het recht van een vrouw op de Habsburgse erfenis niet en stortten zich op Oostenrijk. Uiteindelijk werd Maria Theresa in haar positie bevestigd, maar moest zij toezien hoe Pruisen haar Silezië afnam. In de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) probeerde Oostenrijk Silezië tevergeefs terug te winnen.¹⁵ Met het mislukken hiervan werd Pruisen bevestigd als een grote mogendheid in Europa.¹⁶

Frankrijk en Groot-Brittannië vochten hun economische conflicten vooral uit in de Noord-Amerikaanse en Indische koloniën, niet op het Europese vasteland. Hierbij maakten zij, door logistieke beperkingen gedwongen, op grote schaal gebruik van inheemse bondgenoten, zowel Indische vorsten als Amerikaanse indianen. Groot-Brittannië kon het zich als eilandstaat veroorloven om er een kleiner landleger op na te houden en dus meer geld in haar vloot te steken en wist het pleit in haar voordeel te beslechten. In de achttiende eeuw nam zij de Canadese, Amerikaanse en Indische bezittingen van Frankrijk grotendeels over. Hiertoe

---

¹⁴ Lynn, 'States in Conflict 1661-1763', 176-178.

¹⁵ *Ibidem*, 182-185.

¹⁶ Jeremy Black, *European International Relations 1648-1815* (Palgrave 2002) 39.

allieerde zij zich aanvankelijk met Oostenrijk, een oude rivaal van Frankrijk, daarna in de Zevenjarige Oorlog met Pruisen.¹⁷

Het belang van Groot-Brittannië op het Europese vasteland bestond voornamelijk uit het behoud van Hanover, waar de koninklijke familie vandaan kwam. Oostenrijk wilde Silezië heroveren op Pruisen. Hun belangen in de Duitse gebieden kwamen dus niet meer overeen. Hierdoor veranderden de bondgenootschappen van samenstelling.¹⁸ Pruisen vocht de oorlog op het Europese vasteland voor haar bondgenootschap voor het grootste deel uit. De inspanning van Groot-Brittannië bestond voornamelijk uit het subsidiëren van de legers van Pruisen en het voeren van koloniale oorlogen.¹⁹

De Zevenjarige Oorlog was de laatste grote coalitieoorlog van het tijdperk van de beperkte, rationele, “beschaafde” oorlogen. In de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog en de Franse Revolutionaire en Napoleontische oorlogen werd ideologie belangrijker dan rationele staatsbelangen van veiligheid en economie. Oorlog was niet langer een beperkte aangelegenheid voor professionelen, maar grootschaliger dan ooit in omvang en een zaak van “volkeren”.²⁰

Oorlogvoering in de vroegmoderne tijd kan gezien worden als een periode van religieus geweld, gevolgd door een periode van rationeel eigenbelang. Het keerpunt is de Vrede van Westfalen, waarmee de Dertigjarige Oorlog tot een einde kwam. De tweede periode duurde van 1648 tot 1763 en resulteerde erin dat grote coalities werden opgezet, lange tijd voornamelijk om Franse continentale hegemonie te voorkomen. Volgens deze indeling eindigt dit tijdperk met de Zevenjarige Oorlog. In de late achttiende eeuw maakte rationeel staatsbelang plaats voor revolutie en ideologie.

---

¹⁷ Lynn, ‘States in Conflict 1661-1763’, 183-185.

¹⁸ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 138-139.

¹⁹ Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 127; Jeremy Gregory en John Stevenson, *The Routledge Companion to Britain in the Eighteenth Century* (Taylor and Francis 2007) 147.

²⁰ Lynn, ‘States in Conflict 1661-1763’, 185-186.

Engeland in de zeventiende en achttiende eeuw

In 1648, het jaar waarin de rest van Europa een einde maakte aan de Dertigjarige Oorlog met de Vrede van Westfalen, was Engeland verwickeld in een burgeroorlog. Onenigheid tussen het invloedrijke parlement en koning Karel I over de verdeling van de macht ontaarde in 1642 in een bloedig conflict.²¹ In 1648 werd het pleit beslecht in het voordeel van de parlementairen. In 1649 werd de koning onthoofd.²² Hierop volgde tot 1660 een interregnum, een periode waarin geregeerd werd zonder koning. Dit gebeurde aanvankelijk door het parlement. Vanaf 1653 tot 1658 werd een militair bewind gevoerd door Oliver Cromwell. Na zijn dood werd hij opgevolgd door zijn zoon, maar in 1660 verwelkomde het parlement de zoon van de onthoofde koning terug in Engeland. Hij betrad de troon als Karel II.²³

Politieke tegenstellingen werden onder het bewind van Karel II voor een groot deel bepaald door religie. Het zogenaamde anglicaanse beleid hield het onderdrukken van niet-anglicaans geloof en het voeren van een protestants buitenlands beleid in. Het katholieke bestond uit de tolerantie van zowel katholieke als protestantse minderheden en het voeren van een pro-Frans buitenlands beleid. De koning was niet consistent in het volgen van één van beide lijnen. De druk op de koning en de weerstand van het parlement groeide toen in 1673 zijn jongere broer Jacobus, de erfgenaam van de troon, het katholieke geloof bleek aan te hangen.²⁴

De twee Britse politieke partijen die tot ver in de achttiende eeuw de politiek domineerden kenden hun oorsprong in deze periode. De Whigs waren voor een beperkter koningschap, de Tories voor een sterker koningschap. De parlementaire facties werden gevormd omdat het deel van het parlement dat Whig zou worden driemaal een wet indiende om Jacobus uit te sluiten van de troonopvolging.²⁵ Tweemaal werd het parlement ontbonden door de koning, eenmaal stemde het Hogerhuis de wet weg.

Met de dood van Karel II in 1685 werd Jacobus II dus alsnog koning. Jacobus stoorde velen, hoog en laag, met zijn 'katholieke' beleid. Zelf was hij van plan om niet verder te gaan dan katholieken te tolereren, maar dat was meer dan men wilde. Katholicisme was voor veel

---

²¹ Barry Coward, *The Stuart Age: England, 1603-1714* (4^e editie; Taylor and Francis 2014) 182.

²² Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 115-116.

²³ *Ibidem*, 240-241.

²⁴ Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 311-312.

²⁵ Coward, *The Stuart Age*, 337-338.

Engelsen onlosmakelijk verbonden met absolutisme.²⁶ Jacobus II besteedde veel moeite aan het proberen af te schaffen van wetten die katholieken achterstelden. Tegen de tijd dat hij in 1688 een zoon kreeg had hij de anglicanen zo erg van zich vervreemd, dat een aantal prominenten steun beloofde aan Willem III, stadhouder van onder andere Holland, als hij naar Engeland zou komen.²⁷

Willem III, getrouwd met Maria, een dochter van Jacobus II, stak daarop in het najaar de zee over en landde met een leger in Engeland. Jacobus II vluchtte naar Frankrijk. Begin 1689 werden Willem en Maria gekroond. Het bestijgen van de troon door Willem en Maria wordt de Glorieuze Revolutie genoemd. Jacobus II wilde Engeland afzijdig houden van ontwikkelingen op het vasteland, maar Willem en Maria zorgden ervoor dat Engeland een belangrijke speler in Europa werd.²⁸

Willem III wordt wel gezien als de grote tegenstrever van Lodewijk XIV van Frankrijk.²⁹ Hij was dan ook belangrijk in het opzetten van de Grote Alliantie van 1689, die gericht was tegen Frankrijk en in 1701 vernieuwd werd. Dit kwam Lodewijk XIV slecht uit. Spanje was zelf niet meer in staat de Spaanse Nederlanden te verdedigen, dus het leek of daar wat te halen viel voor Frankrijk. De Negenjarige Oorlog zou voor Frankrijk de eerste grote oorlog met Engeland worden sinds 1453.³⁰

Koningin Maria overleed in 1694. Willem III regeerde tot zijn dood in 1702, enkele maanden voor het uitbreken van de Spaanse Successieoorlog. Hierop werd Anna, de zus van Maria, gekroond. Zij zette het beleid van Willem III voort en bleef binnen de Grote Alliantie.³¹ Ook de Republiek deed dat, hoewel Frankrijk probeerde om haar los te weken uit het verbond.³² Anna was koningin zo lang de oorlog duurde. Ze overleed in 1714, het jaar waarin de laatste vredesverdragen werden gesloten. Tijdens de regeerperiode van Anna waren Schotland en Engeland samengevoegd in het Koninkrijk Groot-Brittannië.

---

²⁶ Coward, *The Stuart Age*, 347-348.

²⁷ Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 352.

²⁸ Colin Brooks, 'The Revolution of 1688-1689', in: Barry Coward ed., *A Companion to Stuart Britain* (Blackwell Publishers, 2003) 436-454, 438.

²⁹ Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 354; Black, *European International Relations*, 90.

³⁰ Black, *European International Relations*, 98.

³¹ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 117.

³² Black, *European International Relations*, 138.

Om de protestantse successie van de Engelse troon veilig te stellen werd in 1701, na het overlijden van de zoon van Anna, de keurvorstin van Hanover aangewezen als troonopvolger, mochten Willem III en Anna beide komen te overlijden zonder kinderen.³³ De keurvorstin overleed in 1714, twee maanden eerder dan koningin Anna. Haar zoon werd in dat jaar de eerste koning van het huis Hanover als George I. In de Hanoveriaanse periode vocht Groot-Brittannië voornamelijk koloniale oorlogen.

De zoon en kleinzoon van Jacobus II, wonend in Frankrijk en later in Rome, probeerden tot halverwege de achttiende eeuw de Britse troon nog te heroveren. Zij werden de Jacobitische troonpretendenten genoemd.³⁴ Volgens Jeremy Black waren George I en II nog lange tijd onzeker van het behoud van de Britse troon. Vooral de Tories zouden ze verdacht hebben van Jacobitische sympathieën.³⁵

---

³³ John Wroughton, *The Routledge Companion to the Stuart Age, 1603-1714* (Taylor and Francis 2013) 216.

³⁴ Gregory en Stevenson, *The Routledge Companion to Britain in the Eighteenth Century*, 39.

³⁵ Black, *European International Relations*, 146.

Derde Engelse Zeeoorlog (1672-1674)

“Our Care was, to conclude a strict League with the States General (...) if any Obligations could have kept them within the bounds of Friendship or Justice”.³⁶ Karel II toonde naar eigen zeggen niets dan goede wil. Toch verklaarde hij zo op 17 maart 1672 de oorlog aan de Republiek.³⁷

De oorlogsverklaring bestaat voor een groot deel uit een relaas waarin de koning uit de doeken doet hoe de Staten-Generaal op zijn best onwillend, op zijn slechtst ronduit verraderlijk zijn geweest. Hiernaast worden enkele economische redenen en een aantal beledigingen aan het adres van de koning zelf genoemd. Het stuk eindigt met de daadwerkelijke verklaring van oorlog.

De schuld voor de slechte relatie tussen beide staten wordt gelegd bij de Republiek. De Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-1667) zou de Engelse koning tevergeefs hebben proberen af te wenden. De oorlog zou weinig geholpen hebben, ook als was er voor de Republiek alle reden tot bescheidenheid: “they returned to their usual Custom of breaking Articles, and supplanting our Trade”.³⁸

De staat van de handel wordt in één adem met de onbetrouwbaarheid van de Staten Generaal genoemd. Maar het economische argument is niet het meest nadrukkelijk aanwezig. Ze is ondergeschikt aan de verontwaardigingen en grieven van de koning zelf. Zo is hij ervan op de hoogte dat in de Republiek karikaturen van hem de ronde doen. Het gaat hem niet te ver om te stellen dat die “reden genoeg zijn om zijn ongenoegen te wekken”.³⁹

Opvallend afwezig is enig religieus argument om oorlog te voeren. Wel wordt gerefereerd aan de “vrede” en “rust” van het christendom., maar dat lijkt niet zozeer een religieuze connotatie te hebben. Wel worden economische argumenten genoemd (handel en visserij), evenals de veiligheid van de staat (het tegen elkaar uitspelen van Lodewijk XIV en Karel II). De

---

³⁶ Eighteenth Century Collections Online, ‘Auteur onbekend, *A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and other Publick Papers, from the End of the Reign of Queen Anne to the Year 1731. Vol. IV.* (Londen, 1732)’ (versie 17 maart 2014), 254-258, 255.

³⁷ *Ibidem*, 254-258.

³⁸ *Ibidem*, 255.

³⁹ *Ibidem*, 256.

oorlogsverklaring wekt echter de indruk vooral het resultaat van een persoonlijke afkeer te zijn.

De koning vereenzelvigd zich met de staat. Of, beter gezegd, de staat met hem: wat zijn ongenoegen wekt valt slecht bij zijn onderdanen, wat zijn onderdanen wordt aangedaan vat hij persoonlijk op. Emblematisch is de kwestie van Engelsen die na de Tweede Zeeoorlog in Suriname worden vastgehouden. De ambassadeur die hen probeert vrij te krijgen wordt door de Staten-Generaal aan het lijntje gehouden. Karel lijkt zich meer op te winden over hoe de behandeling van zijn afgezant een belediging aan zijn adres is, dan over het vergrijp zelf.⁴⁰

De oorlogsverklaring is vanuit het perspectief van koning Karel II geschreven. Dit is niet alleen een formaliteit, maar blijkt ook uit de emotionele toon. Het komt duidelijk naar voren uit de opwinding over een visserijgeschil: “An ungrateful Insolence! That they should contend with us about the Dominion of these Seas (...)”.⁴¹ Het zou moeilijk te geloven zijn dat de verklaring naast de officiële rol van oorlogsverklaring niet ook dient als anti-Hollandse polemieek. Ze is gericht aan de Republiek, maar ook aan de internationale gemeenschap en aan een breder, lager publiek.

Negenjarige Oorlog (1688-1697)

Eind 1688 viel Lodewijk XIV het Rijnland binnen. Hierop verklaarde in maart 1689 de Duitse Rijksdag de oorlog aan Frankrijk. Later verklaarden ook onder andere de Republiek en Engeland aan Frankrijk de oorlog. Nog datzelfde jaar kreeg de coalitie een bindend karakter met de oprichting van de Grote Alliantie.⁴²

De oorlogsverklaring is geschreven namens zowel koning Willem III als koningin Maria II. Ze is geschreven als reactie op wat wordt ervaren als een bewuste en gerichte bedreiging van Engelse belangen. De Franse koning zou een militaire bedreiging zijn voor geheel Europa, naast Engeland in het bijzonder voor de Duitse keizer. Daarnaast is een aanzienlijk gedeelte

---

⁴⁰ ‘Declaration of War by Charles II King of England, against the United Provinces Issued in march 1672, A *General Collection of Treatys. Vol.IV.*’, 255-256.

⁴¹ *Ibidem*, 256-257.

⁴² Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 77.

ingeruimd voor het aantasten van Engelse economische belangen. Ten slotte wordt ook verwezen naar de oorlog tegen de Jacobieten in Ierland en wordt kort religie aangehaald.⁴³

Het voornaamste motief om de oorlog te verklaren lijkt het eerstgenoemde: de campagne van Lodewijk in het Rijnland. Willem en Maria zijn nu door verdragen gebonden om hun bondgenoten, op de Duitse keizer na niet nader genoemd, te hulp te schieten. De door Lodewijk XIV en Jacobus II opgezette inval in Ierland, een daadwerkelijke aantasting van de integriteit van het gebied van de koning, wordt hierdoor overschaduwd. Deze Franse inmenging wordt wel genoemd, maar krijgt lang niet de aandacht en nadruk die uitgaat naar hoe de co-vorsten Lodewijk XIV zien als een bedreiging voor Europa als geheel. Ze noemen hem “the disturber of the Peace, and the Common Enemy”.⁴⁴ Het is opmerkelijk dat de Franse inmenging in Ierland niet direct in verband wordt gebracht met de positie van Lodewijk als de “gemeenschappelijke vijand”, terwijl dat wel geldt voor de dreiging die van hem uitgaat naar de bondgenoten van Engeland. Ze worden in de verklaring gescheiden, alleen het laatstgenoemde wordt expliciet *an sich* als voldoende reden om oorlog te voeren genoemd..

Ze beklagen zich ook over agressie, direct tegen Engeland gericht, in de Caraïben en Noord-Amerika. De Fransen hebben in onder andere het gebied rond New York en de Hudsonbaai geplunderd en veroverd. Verder is er nog onenigheid over handel en visserij. Franse vissers dragen niet langer af aan de Engelse kroon wanneer zij in bepaalde wateren vissen, protectionisme schaadt de Engelse industrie en Frankrijk zou kapers aanmoedigen Engelse handelsschepen in te nemen. De overzeese handel wordt genoemd als van existentieel belang voor het welzijn en de veiligheid van de staat. Het schenden van economische rechten is dus op zich in potentie al een oorlogshandeling.⁴⁵

Religie wordt maar kort aangehaald. Het is verrassend dat van alles wat Willem en Maria noemen, als protestantse vorsten, zij alleen religie niet in verband brengen met het belang van de Engelse staat. De vervolgingen van protestanten in Frankrijk, die volgden op het Edict van Fontainebleau (1685) waarin een einde werd gemaakt aan de relatieve religieuze tolerantie sinds het Edict van Nantes (1598), raken hen persoonlijk. De situatie is voor de vorsten zelf

---

⁴³ ‘King William and Queen Mary’s Declaration of War against France, May 7, 1689, *A General Collection of Treatys, Declarations of War, Manifestos, and other Publick Papers, relating to Peace and War. Vol. I.* (Londen, 1732)’ (versie 17 maart 2014), 281-283.

⁴⁴ *Ibidem*, 281.

⁴⁵ *Ibidem*, 281-282.

belangrijk genoeg om melding te maken van hun ongenoegen, maar is niet reden genoeg is om oorlog te voeren. Dat terwijl ze bijvoorbeeld stellen dat het nakomen van verdragen om continentale bondgenoten te hulp te schieten dat wel is.⁴⁶

De positie van de koning en koningin lijkt heel anders te zijn dan die van Karel II in 1672. De oorlogsverklaring is niet uit de hoogte geschreven. De persoonlijke noot die wordt aangebracht, de protestantse kwestie in Frankrijk, is dan ook niet het belangrijkste punt van geschil. En in de eerste zin wordt de dienende rol van de vorst genoemd. De noodzaak van het voeren van oorlog wordt meteen onder woorden gebracht: “we think our selves oblig’d to (...) promote the Welfare of our People, which can never be (...) secur’d, but by preventing the Miseries that threaten them from abroad.”⁴⁷ Willem en Maria presenteren de oorlog dus als een zaak van een hoger goed dan hun eigenbelang.

Meer nog dan de oorlogsverklaring van Karel II uit 1672 aan de Republiek lijkt dit document op een open brief. Willem en Maria verklaren Frankrijk de oorlog en zetten uiteen waarom ze dat doen. In het openbaar, gericht aan zowel de Franse vorst als aan een Engels en een internationaal publiek. Ze beweren dat oorlog in het belang van de staat en het volk is. Het document wekt dan ook de indruk dat het niet volledig bepaald is door persoonlijke grillen, maar bepaalde voorkeuren zijn wel te herkennen. De tekst is zeker niet zakelijk van toon of afstandelijk, maar betrokken en ferm. Hyperbolen blijven echter achterwege en hij is dus ingetogen, zeker vergeleken met de oorlogsverklaring van Karel II.

Spaanse Successieoorlog (1702-1714)

Nadat Karel II van Spanje in 1700 kinderloos overleed, besteeg de kleinzoon van Lodewijk XIV de Spaanse troon als Filips V. Hierop werd in 1701 de Grote Alliantie van 1689 nieuw leven in geblazen om de claim van de Habsburgse aartshertog Karel kracht bij te zetten, die meende als Karel III recht te hebben op de Spaanse troon. Op 15 mei 1702 verklaarden het Duitse Rijk, Engeland en de Republiek de oorlog aan Frankrijk en het Spanje van Filips V.⁴⁸

Ondertussen was in 1701 Jacobus II overleden. Zijn zoon werd door de Jacobieten gezien als koning Jacobus III en hij werd door Lodewijk XIV als zodanig erkend. Toen in 1702, enkele

---

⁴⁶ ‘King William and Queen Mary’s Declaration of War against France, May 7, 1689, *A General Collection of Treatys. Vol.I.*’, 282-283.

⁴⁷ *Ibidem.*, 281.

⁴⁸ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 117.

maanden voor de Spaanse Successieoorlog uitbrak, Willem III overleed, werd hij echter opgevolgd door Anna, de zus van de al eerder gestorven koningin Maria. Anna zette het beleid van Willem ten aanzien van Frankrijk en Spanje voort.⁴⁹ Ook voor de Republiek was het overlijden van Willem, die hier stadhouder van onder andere Holland was, geen reden om uit de Grote Alliantie te treden.

Vergeleken met de al besproken oorlogsverklaringen is die van Anna aan Frankrijk en Spanje erg kort. De koningin geeft dus geen uitvoerige beschrijving van grieven. Ze noemt twee zaken: de erkenning van haar halfbroer Jacobus als koning van Engeland door Lodewijk XIV en het bewaren van de machtsbalans in Europa door de Grote Alliantie (“solemn Treatys of Alliance”). Dat laatste wordt nadrukkelijker genoemd en verder uitgewerkt.⁵⁰

Het is opvallend dat de kwestie van de Spaanse successie zelf niet genoemd wordt. Volgens de oorlogsverklaring gaat het voor Engeland hoofdzakelijk om het nakomen van de verdragen die Willem III met de Duitse keizer en met de Republiek gesloten had, die erop gericht waren om de macht van Lodewijk XIV in te dammen. Dit wordt gedaan met verwijzing naar het idee van een machtsbalans. De verdragen zouden gesloten zijn met het volgende doel: “preserving the Liberty and Ballance of Europe, and for reducing the exorbitant Power of France”.⁵¹

Hoewel de zin waarin de oorlog wordt verklaard gericht is tegen zowel Frankrijk als Spanje, blijkt uit wat in het document voorafgaat dat er geen sprake zou zijn van een onafhankelijk Spaans hof van Filips V in Madrid. Er wordt letterlijk gesteld dat Lodewijk XIV de macht in handen heeft in Spanje (“[the French King] exercises absolute Authority over all that Monarchy”).⁵² Onder andere Milaan, de Spaanse Nederlanden, Cadiz en andere Spaanse havens zijn zelfs bezet door Fransen. Hoewel dit past in het bezwaar tegen wat betiteld wordt als een Frans streven om vrije handel te hinderen, zijn Engelse economische belangen ondergeschikt. De verhouding van macht tussen Europese staten is waarom Engeland belang heeft bij oorlog. Nergens worden de woorden “dreiging voor Engeland” gebruikt, “vrijheden (en balans) van Europa” wel. Deze formulering impliceert dat het onevenwicht van macht niet

---

⁴⁹ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 117.

⁵⁰ The Queen of England’s Declaration of War Against France, May 4, 1702, *A General Collection of Treatys, Declarations of War, Manifestos, and other Publick Papers, relating to Peace and War. Vol. I.* (Londen, 1732)’ (versie 17 maart 2014), 421-422, 421.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

een probleem is voor vorsten, maar een probleem voor een Europese gemeenschap van staten.⁵³

Nergens noemt het document met zoveel woorden een dreiging voor Engeland zelf. Wel wordt even aangestipt dat Lodewijk de Jacobitische troonpretendent Jacobus, de halfbroer van koningin Anna en zoon van Jacobus II, erkend heeft als koning van Engeland. Maar dit wordt niet verwoord als een dreiging. Wel is het natuurlijk een belediging, maar uit het document blijkt niet een vrees dat Jacobus daadwerkelijk op de Engelse troon gezet kan worden door Lodewijk, of een sterke woede.

Erg persoonlijk is de oorlogsverklaring niet. Ze is weliswaar geschreven vanuit het perspectief van koningin Anna en er wordt verwezen naar Jacobus (“the pretended Prince of Wales”), maar uit niets blijkt een persoonlijke voorkeur van de vorst. Het parlement wordt wel genoemd. Van de Grote Alliantie die werd aangegaan door Willem III in 1701 wordt gezegd dat ze was gesloten “in pursuance to the repeated Advice of the Parliament of this Kingdom”.⁵⁴ Ook valt naast het belang van de elite het belang van een soort publieke opinie op te maken: “we will (...) prosecute [the War], being assur’d of the ready concurrence and assistance of our Subjects, in a Cause they have so openly and so heartily espous’d”.⁵⁵ De oorlog wordt dus niet alleen gepresenteerd als een groter goed diendend dan eigenbelang van de vorst, maar ook als brede steun genietend in Engeland.

Vergeleken met de eerdere oorlogsverklaringen is deze vrij formeel. Dat komt niet alleen terug in het bondige en onpersoonlijke van het document, maar ook in de opbouw en zinsconstructie. Wat dat betreft heeft de tekst wel iets weg van een kamerstuk of wet, meer dan van een verklaring in de zin van rechtvaardiging voor een internationaal publiek. Het stuk lijkt meer een formaliteit dan gericht aan ofwel de Franse koning, ofwel een internationale gemeenschap, hoewel het wel ingaat op statensysteem en de verhoudingen binnen Europa. Het uitwerken van de motivatie gebeurt in één lange zin, bestaande uit met dubbele punten en puntkomma’s aan elkaar geregen volzinnen. Het woord “whereas” vervult hier de functie die “overwegende” speelt in het Nederlands. Deze eerste helft van de tekst krijgt hierdoor, sterk samengevat, ongeveer de volgende vorm:

---

⁵³ ‘The Queen of England’s Declaration of War Against France, May 4, 1702, *A General Collection of Treatys. Vol.I.*’, 421.

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem*, 422.

Overwegende dat Willem III in overeenkomst met advies van het parlement, om de balans van Europa te bewaren, de Grote Alliantie is aangegaan tegen Frankrijk, dat Spanje heeft ingenomen; en gegeven dat de bondgenoten elkaar zouden moeten steunen als niet aan hun grieven tegemoetgekomen werd in de verstreken tijd; en overwegende dat de koning van Frankrijk de Jacobitische pretendent erkend heeft als koning van Engeland; zijn wij verplicht Frankrijk en Spanje de oorlog te verklaren.

Noch de oorlogsverklaring van Karel II uit 1672, noch die van Willem en Maria uit 1689 leent zich ervoor om zo te worden gestyleerd.

Oorlog van de Quadruple Alliantie (1718-1720)

Aan het einde van de Spaanse Successieoorlog moest Spanje haar gebieden in Italië afstaan aan de Duitse keizer Karel VI, die geprobeerd had zelf koning van Spanje te worden. Koning Filips V bezette in 1717 Sardinië in een poging om ze terug te krijgen en viel later ook Sicilië binnen. Groot-Brittannië, de Republiek, Frankrijk en de keizer verenigden zich in de Quadruple Alliantie in 1718. In december van dat jaar verklaarde Groot-Brittannië aan Spanje de oorlog, hoewel op dat moment al gevechtshandelingen hadden plaatsgevonden. Uiteindelijk heeft noch Spanje, noch de keizer een officiële oorlogsverklaring uit laten gaan.⁵⁶ Frankrijk deed dat in januari 1719.⁵⁷

De verklaring, geschreven vanuit het perspectief van koning George I, is duidelijk geschreven als een reactie op het handelen van Filips V. George noemt geen langstaande grieven, maar beperkt zich tot de huidige situatie. Hij noemt de agressie van Filips jegens keizer Karel VI, wat een duidelijke schending is van de Vrede van Utrecht, de Spaanse steun aan de Jacobieten en het schenden van de rechten van Britse onderdanen, vooral in het kader van de handel.⁵⁸

Verreweg het grootste gedeelte van de tekst gaat uit naar het beschrijven van hoe de Spaanse koning de overeenkomsten van de Vrede van Utrecht geschonden heeft. Hierbij wordt vaak

---

⁵⁶ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 121.

⁵⁷ Black, *European International Relations*, 140.

⁵⁸ 'His Majesty King George the First's Declaration of War against the King of Spain, publish'd on December 17, 1718', *A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and other Publick Papers, from the End of the Reign of Queen Anne to the Year 1731. Vol. IV.* (Londen, 1732)' (versie 17 maart 2014), 378-381.

verwezen naar verdragen, recht en het belang van Europa. In dit kader wordt niet gesproken over de machtsbalans, maar over het “herstellen van de rust in Europa”.⁵⁹ Het lijkt niet of de koning van Spanje in staat wordt geacht om een hegemoniale positie in Europa in te nemen. Dat risico zou misschien wel bestaan als hij daadwerkelijk in staat zou zijn om de Franse en Spaanse troon tegelijkertijd te bezetten. Het scheiden van beide wordt zelfs betiteld als de grondslag voor de vrede in Europa. Deze redenering volgend is het logisch dat bij de eerste zichtbare poging om weer te bewegen in de richting van een mogelijke vereniging dat andere “vorsten en staten” ingrijpen ter voorkoming van “that fatal event”.⁶⁰

Het idee dat Europa in balans moet zijn is niet helemaal afwezig. Filips V zou beweren de Italiaanse gebieden voor Spanje te willen terugveroveren omdat de huidige machtsbalans te sterk in het voordeel van de keizer. Deze notie wordt weggewuifd en de aandacht zou gevestigd moeten zijn op het herstellen van vrede en rust. De verklaring geeft een vrij koele, niet neutrale, beschrijving van de gebeurtenissen sinds de inname van Sardinië. Er wordt genoemd welke gebieden Spanje heeft ingenomen, hoe Groot-Brittannië verplicht is de keizer te hulp te komen, wat dan toe al gebeurd is (de Britse vloot is ingezet in de Middellandse Zee).

Naast het schenden van de Vrede van Utrecht wordt de Spaanse koning ervan beschuldigd dat hij de rechten en privileges van Britse onderdanen in zijn gebieden heeft geschonden. Zoals gezegd is dat vooral in het kader van de handel. Dit wordt niet concreet gemaakt, er wordt slechts gesteld dat de klachten van Britse onderdanen te talrijk zijn om op te noemen. Op slechts deze tekst afgaande kan er niet meer van gemaakt worden dan dat de koning van Spanje de handel met Groot-Brittannië hindert en beslag heeft gelegd op handelswaar. Wat wel op te maken valt uit deze beschuldigingen is dat de Britse koning wordt gepresenteerd als handelend in dienst van zijn onderdanen. Volgens de tekst is het niet zo dat de Britten alleen maar George I dienen en vervolgens ondergeschikt zijn aan willekeur, maar komt hij op voor de rechten van Britten. Er wordt belang aan gehecht dat die rechten zijn vastgelegd in verdragen en dus niet herroepbaar zijn.

---

⁵⁹ ‘His Majesty King George the First’s Declaration of War against the King of Spain, publish’d on December 17, 1718, *A General Collection of Treaty’s. Vol.IV.*’, 378.

⁶⁰ *Ibidem*, 380.

De rol die koning George speelt is niet helemaal duidelijk. Het lijkt niet dat de koning een sterk persoonlijk stempel gedrukt heeft op het document. George I heeft natuurlijk wel belang bij de kwestie van Spaanse steun aan de Jacobieten, maar er staat letterlijk dat Spanje en Groot-Brittannië hier wel uit zouden kunnen komen zonder oorlog te voeren.⁶¹ Zaken als religie of persoonlijke grieven worden dus niet genoemd als reden om de oorlog te verklaren. Hoewel de verklaring geschreven is vanuit het perspectief van George I, lijkt de vorst in de tekst te voldoen aan algemene noties, zoals een speler in het internationale systeem, het staatshoofd, de beschermer van zijn onderdanen.

Wat de vorm van het document betreft is de oorlogsverklaring niet helemaal consistent. In rustige, relatief zakelijke termen wordt een voorstelling van zaken gegeven. De bezetting van Sardinië wordt bestempeld als “[an invasion] in a hostile and unjust manner”. Maar de tekst kent niet een even eenduidige vorm als de oorlogsverklaring van koningin Anna uit 1702 (“overwegende dat, overwegende dat, [verklaring]”). Een aantal zinnen begint wel met het woord “whereas” en het tegenwoordig deelwoord is aanwezig: “And it appearing to us (...)”, maar deze worden afgewisseld met bijna verhalende stukken.⁶² De oorlogsverklaring van George I aan Spanje heeft wat van een verklaring in de letterlijke zin van een publiek statement, maar ook wat van een formele wetstekst.

Zevenjarige Oorlog (1756-1763)

De Zevenjarige Oorlog begon in 1756. Vanaf 1754 was er echter al sprake van gewapend conflict tussen Frankrijk en Groot-Brittannië in Noord-Amerika. In 1755 stuurde Frankrijk versterkingen. Groot-Brittannië wist de vloot te onderscheppen en twee schepen in te nemen. Op dit moment was er nog geen sprake van een officiële staat van oorlog, dus de kwestie zorgde voor groeiende spanning. In april 1756 belegerde Frankrijk het Britse garnizoensfort op Minorca. De Britse vloot slaagde er niet in het fort te ontzetten en werd verslagen in de Slag bij Minorca. Hierop verklaarde Groot-Brittannië halverwege mei de oorlog aan Frankrijk.⁶³

---

⁶¹ His Majesty King George the First's Declaration of War against the King of Spain, publish'd on December 17, 1718, *A General Collection of Treaty's Vol.IV.*, 380.

⁶² *Ibidem*, 378-379.

⁶³ Baumgartner, *Declaring War in Early Modern Europe*, 139.

De oorlogsverklaring voert geen andere reden aan dan dat Frankrijk de status quo betwist en dat Groot-Brittannië de plicht heeft zichzelf te verdedigen. Er wordt vrij gedetailleerd verslag gedaan van hoe Franse soldaten in Noord-Amerika Britse bezittingen hebben aangevallen en hoe Groot-Brittannië hierop gereageerd heeft. Dit was allereerst door bezwaar te maken aan het Franse hof, maar ook door Franse versterkingen te onderscheppen.⁶⁴

Er wordt veel waarde aan gehecht dat Frankrijk niet de oorlog verklaarde voordat ze aanviel in Noord-Amerika. Het belang van het volgen van de juiste procedures en het houden aan gemaakte afspraken blijkt duidelijk, het niet uitvoeren van oorlogshandelingen zonder gedegen oorlogsverklaring lijkt een doodzonde. Het werkelijke doel van Frankrijk, zo is de conclusie, is “to pursue invariably such Measures, as should most effectually promote their ambitious Views, without any Regard to the most solemn Treaties and Engagements”. De doelen van beide partijen staan dus ver af van het in evenwicht houden van Europa: Frankrijk probeert haar positie ten opzichte van Groot-Brittannië te versterken, Groot-Brittannië verdedigt haar koloniale bezit.

Het is niet duidelijk welke rol koning George II vervult. De tekst is vanuit zijn perspectief geschreven en hij is aanwezig, als staatshoofd en verpersoonlijking van het nationaal belang. Wat zijn plaats in het proces van de besprekingen over en weer in de aanloop naar de oorlog, of in het uiteindelijk verklaren ervan, is niet vast te stellen aan de hand van de tekst. Het lijkt of de persoon van de vorst in deze vervangbaar is door een willekeurige andere denkbare koning.

De motivatie geeft in stevige, maar niet hysterische bewoording aan waarom de oorlog verklaard wordt. Het is een lopend verhaal en doet niet gekunsteld of overdreven formeel aan. Ze lijkt geen emotioneel betrokken polemie, of een bespreking van de verhoudingen binnen Europa, maar eerder een enigszins gestandaardiseerde publieke beschuldiging van wangedrag. Het gesprek wordt duidelijk niet op persoonlijk niveau, maar op dat van de staat wordt gevoerd.

---

⁶⁴ University of Alberta Libraries, ‘George II, *His Majesty’s Declaration of War against the French King* (Londen, 1756)’ (versie 20 maart 2014), https://archive.org/details/cihm_60938 (Toronto, 2012).

De oorlogsverklaringen naast elkaar

Welke motieven worden aangevoerd om de oorlog te verklaren? Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen de teksten? En zijn er bepaalde ontwikkelingen te ontdekken? Om dit te bepalen wordt hieronder gekeken naar de aangevoerde redenen om oorlog te voeren, de positie van de koning en de stijl waarin het stuk geschreven is.

Motivatie

Er zijn verschillende redenen mogelijk om de oorlog te verklaren. Voorbeelden zijn eigen- of dynastiek belang, religie, handel en abstracte seculiere noties als het belang van de staat of de machtsbalans. Een oorlogsverklaring geeft natuurlijk niet honderd procent getrouw weer wat omgaat in de geest van de vorst, maar het geeft wel inzicht in de tijdsgeest. De redenen die men aanvoert moeten namelijk wel logisch en acceptabel zijn voor de lezers van zo'n verklaring, zoals de leiders van andere mogendheden en een geopinieerd algemeen publiek. Alleen al het feit dat er een afzetmarkt was voor de vier volumes van de *General Collection of Treatys* toont aan dat men geïnteresseerd was in overheidsdocumenten. Het is namelijk een verzameling officiële documenten uit 1732 die in totaal meer dan 2.000 pagina's beslaat.

Er werden dan ook veel verdragen gesloten: vredes-, handels- en vriendschapsverdragen. Oorlogen werden officieel aangekondigd met een verklaring. Het belang van het naleven van verdragen kan, afgaande op de bestudeerde oorlogsverklaringen, moeilijk overschat worden. Van Karel II in 1672 tot George II in 1756 is waar de vorsten zich het meeste aan lijken te storen het niet nakomen van afspraken die zwart op wit staan. Het beweren dat iemand onbetrouwbaar is in een openbaar document lijkt neer te komen op karaktermoord.

Het valt op dat er niet veel variatie is in de redenen die de Engelse vorsten opgeven om oorlog te voeren. God wordt in elke verklaring genoemd, ergens rond de zin waarin de oorlog wordt verklaard. Bijvoorbeeld door Anna in 1702: "And placing our entire confidence in the help of Almighty God, in so just and necessary an Undertaking (...)".⁶⁵ De erkenning van en het aanhalen van God wil natuurlijk niet zeggen dat er een religieuze reden is om oorlog te voeren. De enige verklaring waarin ingegaan wordt op religie is de verklaring van Willem en

---

⁶⁵ 'The Queen of England's Declaration of War Against France, May 4, 1702, *A General Collection of Treatys*. Vol.I.', 422.

Maria uit 1689, waarin de vervolging van protestanten in Frankrijk wordt besproken. Veel meer dan een morele steunbetuiging lijkt het echter niet te zijn. Er wordt uitgebreid ingegaan op andere zaken, maar hier wordt melding van gemaakt en men begint over het volgende, zonder er consequenties aan te verbinden.

Een andere opvallend weinig genoemde reden is economie en handel. Anna noemt het in 1702 tussen neus en lippen door, in het kader van het veiligheidsprobleem dat Lodewijk XIV vormt voor Europa. Het is mogelijk te stellen dat de betrokkenheid bij de Zevenjarige Oorlog, die vrijwel geheel draaide om koloniale bezittingen, dus berustte op het streven naar behoud van inkomen. In tegenstelling tot twee andere oorlogsverklaringen wordt dit aspect echter helemaal niet genoemd. Het enige waar George II zich op beroept is het verdedigen van Brits grondgebied. Willem en Maria gaan in 1689 wel in op handel en visserij. Zij brengen dit direct in verband met de staatsveiligheid.

Karel II doet dat in 1672 in zijn oorlogsverklaring aan de Republiek nog niet. Of hij handel van staatsbelang vindt of niet blijkt niet uit het document, hij legt in ieder geval zelf niet met zoveel woorden de link. Wat zijn oorlogsverklaring lastig maakt is dat hij alles uit de kast lijkt te halen om af te geven op de Republiek. Hij wekt sterk de indruk dat hem er alles aan gelegen is om de Republiek zo negatief mogelijk af te schilderen, een breed scala aan redenen te noemen waarom ze verraderlijk is. Persoonlijke grieven komen duidelijk naar voren en Karel II vat een aantal zaken waar hij niet persoonlijk bij betrokken is, of hoeft te zijn, zeer persoonlijk op.

Dit is het geval in geen van de andere oorlogsverklaringen. In alle latere documenten wordt het belang van de staat genoemd. In de verklaring van George II uit 1756 is het zelfs de enige reden die genoemd wordt. In 1718 weet George I te beweren dat het huidige beleid van Spanje niet logisch is en niet het “ware belang” van Spanje dient.⁶⁶ Het idee van staatsbelangen is dus heel erg sterk aanwezig.

In alle oorlogsverklaringen behalve de laatste wordt, naast het belang van de staat, ook het belang van zoiets als ‘Europa’ genoemd. Het was dus, in de beleving van de mensen in die tijd, niet per se iedere staat voor zich. In twee op verwante, maar niet gelijke vormen wordt dit

---

⁶⁶ ‘His Majesty King George the First’s Declaration of War against the King of Spain, publish’d on December 17, 1718, *A General Collection of Treatys Vol.IV.*’, 379.

punt genoemd. Ten eerste het idee dat een vrede in geheel Europa het streven is, of de normale situatie zou moeten zijn. Ten tweede het idee dat er een machtsbalans is die in evenwicht zou moeten worden gehouden.

Het eerste wordt op verschillende manieren onder woorden gebracht. Zo heeft Karel II het over 'de rust van het Christendom'. Willem en Maria hebben het over 'de vrede' als begrip. Bij Anna duikt het woord 'Europa' op, wiens vrijheid onder druk zou staan. George I noemt ten slotte zowel de 'vrede' als de 'rust' van Europa. Het tweede, de machtsbalans, wordt genoemd door Anna in 1702 en door George I in 1718. In 1702 wordt Lodewijk XIV gezien als een gevaar voor de balans. De verklaring rept van de 'buitensporige' macht van Frankrijk. In 1718 verwerpt George I de claim van Filips V van Spanje dat de Habsburgs Europa uit balans zouden brengen.

Waar in 1672 slechts tegen de Republiek werd geschreven, gaan de verklaringen van 1689, 1702 en 1718 in op het statensysteem en de machtsverhoudingen binnen Europa. Het lijkt aanvankelijk of er sprake kan zijn van een trend richting de normalisering van het behandelen van dit soort theoriegeladen concepten in oorlogsverklaringen. Het afwezig zijn hiervan in 1756 maakt duidelijk een dergelijke conclusie niet te snel getrokken mag worden.

Zoals gezegd worden deze ideeën gezien als van een hoger, overstijgender niveau dan het belang van elke afzonderlijke staat. De verklaringen gaan er dan ook niet van uit dat Engeland alleen de rust of balans terug kan brengen. Karel II vormt een uitzondering dat hij zijn bondgenoten niet noemt. Hij sloot zijn bondgenootschap met de Franse koning Lodewijk XIV dan ook niet in het openbaar.⁶⁷ In de andere drie verdragen wordt expliciet gemaakt met wie een verdrag is gesloten en dat het doel van de alliantie is om agressie (van Frankrijk respect. Spanje) tegen te gaan. Degene waar de alliantie tegen gericht is, zowel in 1689 als in 1702 Lodewijk XIV, wordt dan ook bestempeld als de "disturber of the Peace, and the Common Enemy of the Christian World".⁶⁸ Het belang van de alliantie blijkt zo sterk dat in 1689, 1702 en 1718 wordt gesteld dat de verplichtingen aan de bondgenoten de belangrijkste reden zijn om de oorlog te verklaren, of dat ze in ieder op zich al reden genoeg zouden zijn.

---

⁶⁷ Cook en Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe*, 120-121.

⁶⁸ 'King William and Queen Mary's Declaration of War against France, May 7, 1689, *A General Collection of Treatys. Vol.I.*', 281.

Ondanks dit alles zijn de oorlogsverklaringen niet helemaal vrij van dynastieke kwesties. In 1702 wordt oorlog gevoerd om de Spaanse successie, maar vreemd genoeg wordt die niet genoemd. Er wordt slechts gesteld dat Spanje onderworpen is aan de koning van Frankrijk. In 1718 wordt de Spaanse successie wel genoemd, evenals de Franse, wanneer Filips V als koning van Spanje geen afstand wil doen van zijn positie als erfgenaam van de minderjarige Franse koning. De aanleiding voor oorlog in dat jaar is echter niet deze claim van Filips V, maar zijn agressie jegens de gebieden in Italië van de keizer.

De andere dynastieke kwestie, die driemaal genoemd wordt, is de Engelse successie. In 1689, 1702 en 1718 wordt ergeris uitgesproken over de steun van Frankrijk resp. Spanje aan de Jacobitische troonpretendent. Geen enkele keer wordt dit echter genoemd als meer dan dat. Het is niet mogelijk te zeggen of dit grootspraak in het openbaar is, of dat men de dreiging werkelijk niet serieus neemt. Willem en Maria lijken dit nog het meest te doen, hun bewoording is het sterkst in deze. Maar waar zij uitweiden over de Grote Alliantie en uitgebreid ingaan op het belang van handel en koloniën voor de staat, is de door Frankrijk gesteunde inval van Jacobus II in Ierland iets wat ze kort benoemen, om gauw verder te gaan met het volgende gedeelte.

De Engelse vorsten noemen dus verschillende zaken in hun publieke verantwoordingen van het besluit om oorlog te voeren. Religie wordt verrassend genoeg meestal niet genoemd en het wordt uitgesloten dat religie van doorslaggevend belang is wanneer ze wel wordt genoemd. Handel en visserij worden ook genoemd, maar lijken vooral gezien in het kader van de steun die ze biedt aan de staat. Rationele, seculiere belangen zijn enorm dominant. Men beweert oorlog te voeren om agressie in te dammen en om de machtsbalans in Europa te waarborgen, waarvoor allianties noodzakelijk worden geacht. Dit niet alleen omdat ze zo vaak genoemd worden, ook omdat er binnen de afzonderlijke oorlogsverklaringen zo lang over uitgeweid wordt en er concreet verwezen wordt naar verdragen. Verdragen en allianties zijn dan ook van het hoogste belang. Als een bondgenoot aangevallen wordt is het zaak zelf ook de oorlog te verklaren, want het terugkomen op verdragen is een doodzonde.

Rol van de vorst

Alle oorlogsverklaringen zijn geschreven vanuit het perspectief van de vorst, maar de invloed die de koning heeft op de oorlogsverklaring, of wat zijn functie is, lijkt geen constante te zijn.

In 1672 lijkt de hele verklaring bepaald te zijn door de voorkeuren van Karel II. In 1689 komt hier al verandering in: in de eerste zin maken Willem en Maria er melding van dat het hun taak is om het welzijn van het volk te bevorderen. Zij zijn dus, ten minste nominaal, in dienst van het volk en de staat. Wel lijken ze een persoonlijke inbreng te hebben gehad in het document. Onder een andere vorst zou de verklaring er niet hetzelfde uit hebben gezien.

Dat is minder zeker voor de oorlogsverklaring uit 1702. Het belang van zowel het parlement als het volk klinkt door, terwijl men wat motivatie betreft niet verder uitweidt dan verwijzingen naar vrede en de machtsbalans en het uitspreken van steun voor de keizer en de Republiek. Als de rol van de koningin groot is in de besluitvorming, blijkt dat niet uit de oorlogsverklaring.

Ook zowel George I als George II komt, misschien ten onrechte, vooral over als de toevallige incarnatie van noties die verbonden zijn met het koningschap, zoals staatshoofd en beschermer van Britse onderdanen, zonder daar veel kleur aan te geven. In het geval van George II is dat misschien verklaarbaar door het in ontwikkeling zijnde ambt van eerste minister. Het is in ieder geval zo dat er een ontwikkeling is in de zeventiende eeuw (uitkomend bij de verklaring in 1702) waarbij de oorlogsverklaring steeds minder persoonlijk wordt. Waar dit heen gaat in de achttiende eeuw is niet helemaal duidelijk. Misschien wijst die onduidelijkheid juist op afwezigheid van inbreng door de vorst.

Stijl

De manier waarop de oorlogsverklaringen geschreven zijn verschilt sterk. Karel II komt over als zelfverzekerd, maar ook arrogant, overdreven en niet oprecht. Die zelfverzekerdheid is bij latere vorsten ook terug te vinden, maar die schrijven niet zo uit de hoogte. Dit heeft een grote invloed op het taalgebruik. Waar Karel II nog “An ungrateful Insolence!” schrijft over een visserijgeschil, gaat George I niet verder dan het bezetten van het Koninkrijk Sardinië te beschrijven als “[an invasion] in a hostile and unjust manner”. De verklaringen tot en met George I lijken steeds gematigder en daardoor zakelijker en afstandelijker in hun formulering te worden. De oorlogsverklaring uit 1756 daarentegen gaat iets meer de andere richting in.

Het gedeelte waarin de oorlog verklaard wordt en de erop volgende toezeggingen en instructies die gelden in oorlogstijd hebben natuurlijk juridische waarde, maar de motivatie

voor de meeste oorlogsverklaringen zijn niet in de vorm van juridische teksten geschreven. De oorlogsverklaring van 1672 lijkt nog het meest op een polemieek. Die van 1689 en en 1756 zijn gematigder uiteenzettingen. In 1689 wordt het gevaar als groter omschreven dan in 1672 en dus worden grote, sterk negatieve woorden gebruikt, maar de toon is minder virulent. In 1702 is de verantwoording van de verklaring geschreven in een vorm die sterk aan wetgeving doet denken. In 1718 is hier iets van te zien, maar in 1756 niet meer. Dan is de verantwoording simpelweg een uiteenzetting. Er is dus geen ontwikkeling richting een formeler, vaster vormgegeven oorlogsverklaring over de gehele periode.

Er is wel een standaard, maar die moet zijn van voor 1672. Elke oorlogsverklaring begint met een verantwoording, waarin beschreven wordt waarom men oorlog wil voeren. Hierop volgt de verklaring van oorlog. Dan eindigt het met steeds ongeveer dezelfde instructies voor leger en vloot en met de garantie dat onderdanen van de vijand niet aanetast zullen worden in hun vrijheid en bezit.

Conclusie

Gebaseerd op deze oorlogsverklaringen kan gesteld worden dat in de periode tussen 1648 en 1763 Britse vorsten beweren oorlog te voeren om seculiere, rationele belangen. Ze zeggen niet oorlog te voeren om religie, of om geld. Wanneer handel aan de orde komt is dat ter ondersteuning van de strategische positie van de staat. Na de Glorieuze Revolutie verdedigen de vorsten hun beslissing met het aangeven van wat zij van belang achten voor de staat en voor het volk.

Er is ook een bewustzijn van een overkoepelend, Europees goed. Er wordt met name belang gehecht aan het nastreven van vrede en het respecteren van internationale verdragen. In de tijd van Lodewijk XIV bespreken de Engelse vorsten de staat van de Europese verhoudingen in hun oorlogsverklaringen. Hierbij maken ze vanaf 1702 gebruik van het concept van de machtsbalans. Tussen 1718 en 1756 lijkt dit verloren te zijn gegaan.

De positie van de vorst verandert radicaal. Vanaf het aantreden van Willem en Maria wordt de vorst steeds meer een dienaar van de staat. De vorst verliest mogelijk macht aan zijn ministers. Dat zou verklaren waarom tussen 1672 en 1702 de oorlogsverklaringen minder persoonlijk worden. In de achttiende eeuw is het moeilijk te zien wat de eventuele eigen inbreng van de vorst nog is.

Er is, tegen mijn verwachting in, geen lineaire ontwikkeling in de stijl waarin oorlogsverklaringen geschreven zijn. Ik had verwacht dat de vorm steeds meer gestandaardiseerd zou worden en zou eindigen als een soort invuloefening. De vorm waarin de rechtvaardiging van de oorlogsverklaring is geschreven verandert, maar niet in een duidelijke richting. Hij varieert van polemisch tot wetgevend aandoend en tot een droge uiteenzetting vanuit het Britse standpunt. Het enige wat gestandaardiseerd lijkt is de indeling van de oorlogsverklaring, maar de indeling blijft gelijk in de hele periode. Tot 1718 verandert het taalgebruik wel in een bepaalde richting. Ze wordt steeds zakelijker. Maar als we dan doorgaan naar 1756 dan is dat weer veel minder het geval.

In hoeverre komt het beeld van de Britse vorsten dat uit de oorlogsverklaringen naar voren komt overeen met het idee van de “gentleman’s war”? In bepaalde opzichten vrij goed. Religie en dynastieke conflicten worden juist niet genoemd als reden om oorlog te voeren,

staatsbelangen wel. Het enorme belang dat wordt gehecht aan het geven van je woord (in de vorm van een verdrag). Vorsten bespreken zelfs de staat van de Europese gemeenschap in hun oorlogsverklaringen. Er is niet in alle opzichten sprake van een stijgende lijn, maar in de tweede helft van de zeventiende eeuw lijken de verklaringen bijvoorbeeld wel zakelijker en droger te worden, vooral wat taalgebruik betreft. Het valt moeilijk te ontkennen dat er wel wat overeenkomsten zijn tussen het beeld waar ik naar op zoek was en wat ik aantrof.

Maar als in deze periode oorlog en constante spanning is om de opvolging in Engeland, Frankrijk, Spanje en Oostenrijk, vrijwel alle grootmachten, dan kan niet gezegd worden dat dynastiek belang geen rol speelt. Van de Spaanse Successieoorlog kan gezegd worden dat ze gaat over het in balans houden van het machtsevenwicht, maar dat gaat niet op voor de Oostenrijkse Successieoorlog, waarin Pruisen simpelweg Silezië verovert. Het is ook moeilijk te verdedigen dat religie geen rol speelt, als er verdragen worden gesloten om de protestantse successie in Engeland veilig te stellen. Ik kan me maar moeilijk voorstellen dat Jeremy Black geen gelijk heeft als hij schrijft dat George I zich zorgen maakt om de Jacobitische troonpretendent.

Als we namelijk kijken naar de rechtvaardiging van oorlog, zit men hier in de tweede helft van de zeventiende eeuw steeds dichterbij het beeld van de “gentleman’s war” en in de eerste helft van de achttiende eeuw klopt het vrij aardig. Wanneer we gedrag van de vorsten naast de verklaringen leggen klopt het beeld meteen veel minder goed. Het is moeilijk om op basis van slechts 5 documenten met zekerheid iets te zeggen over wat er in de hoofden van mensen omgaat. Maar het lijkt er sterk op dat hoewel het hele idee van beschaving en rationaliteit niet opgaat als perfect model voor het handelen van mensen in de periode 1648-1763, het toch vrij aardig is als we het gebruiken voor hun denken. Op zijn minst denkt men aan het model te moeten voldoen om geaccepteerd te worden, wat toch duidt op gedeelde waarden.

Literatuurlijst

Boeken

Baumgartner, Frederic J., *Declaring War in Early Modern Europe* (Palgrave Macmillan 2011).

Black, Jeremy, *A History of Diplomacy* (Reaktion Books 2010).

Black, Jeremy, *European International Relations 1648-1815* (Palgrave 2002).

Brooks, Colin, 'The Revolution of 1688-1689', in: Barry Coward ed., *A Companion to Stuart Britain* (Blackwell Publishers 2003) 436-454.

Cook, Chris en Philip Broadhead, *The Routledge Companion to Early Modern Europe, 1453-1763* (Taylor Francis 2006).

Coward, Barry, *The Stuart Age: England, 1603-1714* (4^e editie; Taylor and Francis 2014).

Gregory, Jeremy, en John Stevenson, *The Routledge Companion to Britain in the Eighteenth Century* (Taylor Francis 2007).

Lynn, John, 'States in Conflict 1661-1763', in: Geoffrey Parker (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge University Press 2012) 164-185.

Parker, Geoffrey, 'Dynastic War 1494-1660', in: Geoffrey Parker (ed.), *The Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge University Press 2012).

Wroughton, John, *The Routledge Companion to the Stuart Age, 1603-1714* (Taylor and Francis 2013).

Bronnen

Eighteenth Century Collections Online, 'Declaration of War by Charles II King of England, against the United Provinces Issued in march 1672', *A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and other Publick Papers, from the End of the Reign of Queen Anne to the Year 1731. Vol. IV.* (Londen, 1732)' (versie 17 maart 2014), 254-258.

Eighteenth Century Collections Online, 'His Majesty King George the First's Declaration of War against the King of Spain, publish'd on December 17, 1718', *A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of War, and other Publick Papers, from the End of the Reign of Queen Anne to the Year 1731. Vol. IV.* (Londen, 1732)' (versie 17 maart 2014), 378-381.

Eighteenth Century Collections Online, 'King William and Queen Mary's Declaration of War against France, May 7, 1689', *A General Collection of Treatys, Declarations of War, Manifestos, and other Publick Papers, relating to Peace and War. Vol. I.* (Londen, 1732)' (versie 17 maart 2014), 281-283.

Eighteenth Century Collections Online, 'The Queen of England's Declaration of War Against France, May 4, 1702', *A General Collection of Treatys, Declarations of War, Manifestos, and other Publick Papers, relating to Peace and War. Vol. I.* (Londen, 1732)' (versie 17 maart 2014), 421-422.

University of Alberta Libraries, 'George II, *His Majesty's Declaration of War against the French King* (Londen, 1756)' (versie 20 maart 2014), https://archive.org/details/cihm_60938 (Toronto, 2012).